

České studiové a alternativní divadlo v letech tzv. normalizace (+ viz. Alternativ. Divadlo)

Hnutí studiových scén

Obhajování práva na tvorbu, na odlišnou poetiku, na nepravděpodobnou dramaturgii a nepravděpodobný prostor, na mezinárodní projekty i na inspiraci světovými divadelními trendy, to vše se stalo pro studiové scény nezbytnou každodenností a je opravdu překvapující, že v takových podmínkách nejen přežily, ale navíc svou tvorbou zastupovaly nejprogressivnější divadelní tendenci tohoto dvacetiletí.

Po celé období sedmdesátých a osmdesátých let nedošlo k regulárnímu a plnohodnotně podporovanému „konkurenčnímu“ postavení studiových scén vůči kamenným repertoárovým divadlům, tedy že nedostaly rovné podmínky v ekonomické a provozní sféře. Ypsilonka, HaDivadlo, Divadlo na provázku, Divadlo na okraji, Souvisí s odmítnutím tradiční estetiky divadla založené na mimesi a umožňuje tak přijmout jiný model divadla, založený na vytváření „událostního napětí“. Jde o model divadla jako události, jako prostoru nabízejícího divákovi zážitky opravdovosti.

Pojem studiová divadla je v českém kontextu stabilně spojován se soubory, které začínaly svou existencí na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Jejich východiska měla mnohé společné rysy s malými divadly šedesátých let: s principy autorství, generační spřízněnosti, s atmosférou dialogu s divákem, antiiluzivností.

Obdobím normalizace se obvykle označují léta následující po roce 1970, kdy došlo k utužení státní moci pod vedením komunistické strany. Byla podstatně zpřísněna cenzura, mnoho autorů bylo zakázáno. Přes tyto nepříznivé podmínky se v českém divadelním světě zformovalo jakési hnutí navazující do jisté míry na vznik divadel malých forem v uplynulých létech šedesátých. Snaha po jiné divadelnosti a osobitě interpretaci známých i neznámých textů vedla k zakládání studiových divadel již na konci 60. let a hlavně během 70. let. Charakteristickým znakem je, že divadla vznikala mimo centra (Praha, Brno) a teprve později, když se etablovala, se přestěhovala.

Osmdesátá léta již přinesla jisté uvolnění. Vedle studiových divadel, která zažívají vrcholné období, se objevuje několik alternativních, většinou amatérských divadelních souborů.

Roku 1984 je zorganizován společný projekt studiových divadel **CESTY** – téměř manifestační vystoupení divadelní generace, která se začala prosazovat v těžkých dobách normalizace. Práci na společném projektu zahájily Činoherní studio, Divadlo na okraji, Drak, Divadlo na provázku, HaDivadlo a Studio Ypsilon. Koordinátory projektu byli dramaturg Bohumil Nekolný a redaktor časopisu *Scéna* **Jan Dvořák**. Společné představení *Křižovatky-Jízdní řády-Setkání*, které nakonec nazkoušely čtyři soubory (DNO, DNP, HaDivadlo a Studio Y), mělo premiéru 29.10.1984 v Brně.

STUDIOVÁ DIVADLA

♦ **Husa na provázku** Vzniklo v září 1967 jako sdružení profesionálních divadelníků, studentů

uměleckých škol, mladých spisovatelů, hudebníků, výtvarníků a dalších zájemců. Projekt se zrodil v okruhu Bořivoje Srby, dramaturga a pedagoga na JAMU. Základ sdružení tvořili studenti režie Eva Tálská, Zdeněk Pospíšil a Peter Scherhauser, jejich kolegové z hereckých

ročníků, skladatel Miloš Štědroň, výtvarníci Boris Mysliveček, Jaša David, a další.

Srba formuloval program *nepravidelné dramaturgie* – hledání nových témat scénické výpovědi v oblasti textů původně nedramatických. Dalšími charakteristickými znaky se stala otevřenost v experimentování, otevřenost dramaturgická, hledání stále nových prostorů, důraz na fyzickou a pohybovou připravenost, úsilí o kontakt s novými tendencemi ve světovém divadle („druhá divadelní reforma“), snaha o nový model organizace a správy divadla.

Roku 1972 se divadlo profesionalizovalo, členy hereckého souboru se stali Jiří Pecha, Boleslav Polívka, Miroslav Donutil, Jiří Bartoška, Karel Heřmánek, Pavel Zedníček, Dagmar Bláhová). Dramaturgem se stal Petr Oslzlý.

Během let 1973-78 prožívá divadlo první vrcholné období, je zváno na prestižní evropské divadelní akce – festivaly v Nancy, Wrocław, Stockholm, Amsterdam, Festival d'Avignon – a různé zahraniční turné. Nejčastěji byly uváděny inscenace Scherhauferovy – *Commedia dell'arte* a *Svatba* (podle Brechta) a Polívkovy – *Am a Ea*, *Trosečník*.

Vyhranily se postupně režisérské osobnosti. Eva Tálská dramaturguje nonsenové texty a poezii (Morgenstern: Šibeniční písně, Mácha: Máj) a v 90. letech věnuje se práci s mladou generací ve Studiu Dům. Zdeněk Pospíšil se snaží nalézt různé způsoby vyprávění příběhu, používá metaforické formy scénických prvků a výrazně využívá hudební složky (muzikály *Balada pro*

banditu, *Na Pohádku máje*). Peter Scherhaufer má nejširší záběr – od různých krátkých námětů, přes pantomimu po montáže, koláže, adaptace próz i různé typy scénářů a dramatických textů. Výraznou autorskou osobností, která se částečně osamostatnila, se stává Boleslav Polívka (účast na projektech Ctibora Turby a jeho *Pantomimy Alfreda Jarryho*).

Divadlo pravidelně pořádá pouliční festivaly *Divadlo v pohybu*, provozuje dětské studio, účastní se různých divadelních setkání a aktivit ...

Roku 1992 je dokončen dlouhodobý projekt Centra experimentálního divadla – CED, ředitelem se stává Petr Oslzlý.

◆ **Studio Ypsilon** Založeno roku 1963 v Liberci, od roku 1979 působí v Praze. Jeho určující

osobností je režisér, výtvarník, autor a herec Jan Schmid. Na formování stylu divadla dále měli výrazný podíl i hudebníci a herci Karel Novák a Miroslav Kořínek, teatrolog a dramaturg Zdeněk Hořínek, scénograf Miroslav Melena a hostující režisér Evald Schorm.

Divadlo si vytvořilo velmi osobitý styl, ve kterém prolíná činohra, hudební a výtvarné divadlo; časté jsou montáže gagů, písniček a situací. Metodou studování inscenace je kolektivní improvizace.

K nejznámějším inscenacím patří *Encyklopedické heslo XX. století*, *Carmen nejen podle Bizeta*, *Michelangelo*, *Život a smrt K.H.Máchy*, a spousta dalších.

V hereckém souboru vyrostly osobnosti jako: Jiří Lábus, Václav Helšus, Luděk Sobota, Jana Synková, Jiří Wimmer, Jaroslava Kretschmerová, Bronislav Poloczek, Petr Popelka, Oldřich Kaiser, Vladimír Kratina, Jiří Schmitzer, Lenka Termerová, Ondřej Havelka, Pavel Nový, Marek Eben, Martin Dejdar, Petr Vacek, ad.

Asi jako jediné si i po revoluci zachovalo svůj originální, svěží charakter a kontinuitu činnosti.

HaDivadlo

Vzniklo v roce 1974 jako poloprofesionální Hanácké divadlo v Prostějově. Vedoucí osobností se stal režisér **Svatopluk Vála** a dramaturg **Josef Kovalčuk**. Zprvu bylo čistě amatérské, teprve roku 1977 se profesionalizovalo. Jádrem hereckého souboru tvořili: Miloš Černoušek, Irena Hýsková, Miloslav Maršálek, Jaroslav Kohut). Jako další režisér byl angažován **Arnošt Goldflam**.

Roku 1980 se stal soubor součástí Státního divadla v Brně, ale až do roku 1985 sídlil pořád v Prostějově. Stálými spolupracovníky se stávají scénograf Jan Konečný a skladatel Jiří Bulis. Kovalčuk formuloval program divadla jako „*divadlo poetické emoce*.“ Dramaturgii tvořily u nás nepříliš známé divadelní texty (Gombrowicz: *Operetky*, Saltykov-Ščedrin: *Hra bez pravidel*), často dramaturgie (Vančura, Exupéry, Okudžava, Hrabal) a autorské texty A. Goldflama a J. Kovalčuka. Některé inscenace vznikaly cestou kolektivní tvorby.

V době narůstající krize totalitního systému vytváří spolu s Divadlem na provázku sérii „scénických časopisů“ *Rozrazil*. V 90. letech nastávají tři skutečnosti: fúze s generačně mladším Ochotnickým kroužkem (1990); příchod nových herců (Monika Maláčová, Mariana a Hynek Chmelařovi, Naděžda Kovářová, Marie Ludvíková), uměleckým vedením se stává trio Karel David, Břetislav Rychlík a David Jařab); divadlo získává roku 1991 vlastní stabilní prostor – Kabinet múz. Od roku 1992 patří do svazku CED – Centra experimentálního divadla v Brně.

Činoherní studio

bylo založeno roku 1972 v Ústí nad Labem členy souboru Kladivadlo. Po nástupu režiséra **Jaroslava Ch** kabaretně orientovaný ráz divadélka transformoval v činohru. Příznačné rysy: expanzivní režie, dravý ko postupů, nonsensu, gagů a syrových naturalistických detailů. Kostýmy hýčící křiklavou barevností a prov

Uvádělo v českém prostředí neznámá díla J.N. Nestroye, J.A.Komenského, Witolda Gombrowicze, atd.

Po Chundelově odchodu do Divadla na zábradlí se stal uměleckým šéfem **Ivan Rajmont**. Působili zde re: Grossman, Jan Kačer, Ivan Balad'a, ...

♦ **Divadlo na okraji** Původně amatérský soubor založený roku 1969 Zdeňkem Potužilem a Miki

Jelínkem v Praze. Profilovalo se jako divadlo poezie – typická byla emotivně expresivní, stylizovaná recí jednotlivých slov a veršů), a ucelený scénický tvar (pouze elementární jevištní prostředky – světlo, prosto

Osobitě interpretovalo básně tehdy nežádoucích autorů Bohuslava Reynka, Borise Pilňaka, Františka Hal: později při něm vzniklo amatérské A-studio a od roku 1974 trvale usídlil ve starobylém sklepení Rubínu 1

Po roce 1975 nastává druhá vývojová fáze divadla – již ne divadla poezie, ale „*divadla poetické emoce*“. většinou prozaických předloh. Hrabal: *Postřižiny* (1977), *Maestro* podle románu Bulgakova: *Mistr a Mar* N.S.Lesková *Lady Macbeth Mcenského újezdu*.

Členy hereckého souboru jsou: Radka Fidlerová, Iva Hüttnerová, Lenka Machoninová, Eva Salzmannová

Ondřej Pavelka a pravidelně hostující Zdena Hadrboľcová).

Ve třetí vývojové etapě (1981-84) se divadlo obrátilo ke klasickému dramatu. Roku 1987 byla rozhodnutí ukončena.

♦ **Studio Beseda** Mezi studiová divadla se dá zařadit i neortodoxní aktivita v rámci kamenné

repertoárové scény v Hradci Králové, kde se ve spolupráci s loutkovým divadlem DRAK podařilo pro no především tehdy novými osobnostmi v hradeckém činoherním angažmá (režiséři Jan Grossman a Miroslav DRAKU (režisér Josef Krofta, Scénograf Petr Matásek, skladatel Jiří Vyšohľad).

V letech 1980-84 bylo uvedeno několik profilových inscenací (...na *Candida*, texty A. Beera: *Lituji, že ne*

V osmdesátých letech se objevují různé alternativní aktivity, z nichž jako svébytné umělecké hnutí se něk Divadelní poutě, resp. Divadelní ostrov, kde se objevují bratři Formani, B. Klepl, E. Holubová, Radim Va

Alternativní vlnou je také české autorské amatérské divadlo (vzniká např. Divadlo Vizita, Ochotnický kroužek v Brně, aj.). Začínají Petr Lébl (JELO) a J.A.Pitínský.

PRAŽSKÁ PĚTKA

Po generaci malých a studiových divadel nastoupila v polovině 80. let nová divadelní generace, která dokázala provokovat jak divadla kamenná, tak i autorská. Tuto novou vlnu zosobňuje volné seskupení souborů z Prahy složených nejen z divadelníků, ale i výtvarníků, filmařů, hudebníků, literátů, architektů a dalších umělců - tzv. Pražská Pětka.

Tu tvoří: 1) Baletní jednotka KŘEČ 2) Divadlo SKLEP

3) Recitační skupina VPŘED 4) Výtvarné divadlo KOLOTOČ 5) Pantomimická skupina MIMÓZA

Pražská Pětka vytvořila ve zvláštních podmínkách socialismu 80. let jakousi formu postmodernismu, svébytnou etiku, která používala takové prvky jako plagiátorství, pokleslost, znesvěcování, citace, předstírání a nevážnost ve vztahu k historii a žánrům, parodie....

Základem, resp. společným jmenovatelem příbuznosti jednotlivých souborů nebyly však ani tak výrazové prostředky, ani společná témata, jako hlavně obdobný životní pocit a přístup k životu, který charakterizují slova "stupa" a "pruda". Tím se odlišovala od autorských divadel, které byly politizující a soustředili se na represivnost režimu. Pražská Pětka reagovala na stupiditu režimu, kdy všichni ví, že to nefunguje a přesto melou fráze o skvělých výsledcích, 120% plnění plánů apod.

Reagovali však nejenom na režim, ale vůbec na banálnost moderní doby - na blbé televizní pořady, na paneláky, umakart, hamburgery a opalovací krémy - a to tak, že je do detailu ztvárňovali.

Skupiny nefungovaly pouze na jevišti, ale pořádaly různá soukromá představení, prázdninová setkání, sportovní akce, plesy apod. Společné akce Pražské Pětky byly v zárodku inspirované souborem Kolotoč a Čestmírem Suškou, organizoval je Václav Marhoul, předpřipravili je vedoucí osobnosti souborů a nakonec byly realizovány až 100 člennou masou Pražské Pětky.

První akce Sklepu a Vpředu se odehrávaly už před rokem 1980, ale jen pro úzký kruh známých. Až později začali vystupovat nejprve na pražských periferiích - Vysočany (Gong), Branické divadlo pantomimy, Dobeška,...

V některých souborech neexistoval žádný ucelenější program, častokrát ani pořádná organizace. Často vznikaly inscenace a hrála se přestavení bez zkoušek. Soubory byly hodně personálně provázané, členové leckdy vystupovali i jinde.

Po revoluci fungují už jenom Sklep, Vpřed a Křeč. Jedinou velkou společnou akcí bylo 23.2.1996 zahájení divadelního provozu Paláce Akropolis a v něm otevření Sálu divadla Pražská 5. Tři dny probíhala akce *Bludiště 96 aneb Tajemný svět divadla* (replika akce z roku 1986).